

1. UVOD

Državljanstvo predstavlja relativno trajnu pravnu vezu između države i pojedinca (odnosno njenog državljanina). Na osnovi postojanja državljanstva kao specifičnog pravnog odnosa (specifičnog zbog toga što je to odnos između fizičke osobe i suverene države) nastaju određena prava, ali i obaveze, kako na strani države, tako i na strani pojedinca.

Istorijski gledano, u vrijeme pojave državljanstva, prava su bila pretežno na strani države. Ona je svojim podanicima darivala državljanstvo, a od njih zahtjevala vjernost i poslušnost. To je bio izraz njenog personalnog suvereniteta (nad narodom), koji je zajedno sa teritorijalnim suverenitetom (nad određenim područjem) i vršenjem vlasti, uvršten u bitna obilježja države. Sticanjem državljanstva određene države, pojedinac pravno 'pripada' toj državi. Na takvom odnosu države i pojedinca, stvarano je unutrašnje pravo državljanstva. U odnosu na čovjeka, država reguliše pitanja državljanstva, utvrđuje načine sticanja, promjene i prestanka državljanstva, odnosno određuje pod kojim uslovima pojedine osobe prestaju biti njihovi državljani.

Pojam državljanstva treba razlikovati od pojma nacionalnosti. Ova dva pojma su u suštini jako usko povezana... Pod uticajem nacionalizma i neznanja, državljanstvo kao veza s državom, počela je da se brka sa nacionalnošću kao pripadanjem etničkoj naciji i da tako bude i oruđe u rukama onih koji hoće da vrše diskriminaciju prema pripadnicima drugih naroda i manjina. Naime, nacionalnost označava pripadnost pojedinca određenom narodu ili naciji. To je etnički pojam. Država ima svoje državljane i oni ne moraju svi biti iste nacionalnosti. Jedan od razloga zbog čega između ova dva pojma dolazi do zabune jeste i činjenica da u engleskom jeziku riječ -nationality- označava državljanstvo.

“Svako ima pravo na državljanstvo. Nikom ne bi smjelo biti samovoljno uskraćeno pravo na državljanstvo, odnosno pravo na promjenu državljanstva”. Ovim načelnim odredbama člana 15 Opšte deklaracije o ljudskim pravima iz 1948g. svakom se pojedincu priznaje, nezavisno od toga gdje se nalazi, pravo na pravnu povezanost s državom. Državljanstvo ili nacionalnost ne samo da ljudima potvrđuje osjećaj identiteta, već im daje i pravo na državnu zaštitu kao i na druga brojna građanska, politička, ekonomska i socijalna prava. Dakle pravo na državljanstvo jeste jedno od

ljudskih prava ali ono je i pravo koje predstavlja osnov za sticanje i ostvarivanje nekog drugog ljudskog prava (koje je takodje međunarodnim i unutrašnjim pravom priznato). Zaista, ponekad se državljanstvo opisuje kao ‘pravo na imanje prava’.

Nezavisno od skupa međunarodno pravnih propisa koji se odnose na sticanje, gubitak ili uskraćivanje prava na državljanstvo, bez državljanstva žive milioni ljudi širom svijeta. Njih nazivamo osobama bez državljanstva ili apatridima. Razlozi koji mogu dovesti do neposredovanja državljanstva razliciti su, poput sukoba zakona, ustupanja teritorija, bracnog prava, upravne prakse, diskriminacije, nepostojanja upisa u matičnu knjigu rođenih, denacionalizacije (kada država pojedincu ukida pravo državljanstva) te odricanja od državljanstva (odnosno kad pojedinac odbija zaštitu države). U pozitivnom vidu sukoba državljanstva javljaju se lica sa dva (bipatridi) ili više državljanstava (polipatridi).

Brojna lica u svijetu koja nemaju državljanstvo su žrtve prisilnog raseljavanja. Ljudi koji su istrgnuti iz svojih domova su naročito podložni apatridiji, posebno kad je njihovo raseljavanje praceno mjenjanjem teritorijalnih granica, ili je nakon raseljavanja uslijedilo isto. Kada je u pitanju zaštita izbjeglica, državljanstvo se mora tretirati kao institut bez čijeg regulisanja ne mogu biti rješeni njihovi problemi...

Međunarodno pravo obavezuje države da vode računa o tome da svaki čovjek ima pravo na državljanstvo, da mu se ono ne smije uskratiti bez obzira na neka posebna svojstva pojedinca ili grupe ljudi, ili posebnih okolnosti u kojima se mogu naci. Postoje standardi ljudskih prava (u međunarodnom pravu) koji se tiču svih subjekata prava na državljanstvo (kao i na izbjeglice). Njihova suština se uvijek svodi na sprječavanje nastanka situacija u kojima lica ostaju bez državljanstva, odnosno sprečavanje pojave apatrida. Na sve subjekte prava na državljanstvo mogu se primjeniti i pravila o smanjivanju ‘slučajeva apatridije’. Njihov glavni cilj jeste da sve bitne situacije u kojima bi lice moglo postati apatrid budu razrješene na taj način sto ce se na njih primjeniti pravila ‘izvan’ ili ‘preko’ onih koja se zasnivaju na osnovnim principima sticanja, promjene ili prestanka državljanstva¹.

¹Čok V., Pravo na državljanstvo, BG centar za ljudska prava Dosije, Beograd 1999.
Kunić P.,Upravno pravo, Banja Luka 2006.godina
Priručnik za parlamentarce br.11’2006, Državljanstvo i apatridnost;
wikepedija